

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

Teksto kelionės po medijų šalis

2013-06-27

ŽURNALAS: NAUJASIS ŽIDINYS-AIDAI

TEMA: Tekstai

AUTORIUS: Rima Bertašavičiūtė

DATA: 2013-06

Teksto kelionės po medijų šalis

Rima Bertašavičiūtė

Apie tekstus galvoju ne šiaip sau.

Nieko nedarau be reikalo.

Giedra Radvilavičiūtė, „Teksto trauka“

Tekstų yra daug, ir tekstų vis daugėja. Jie „nuolat kuriami ir niekada nebus sukurti“, kartu – yra nuolat perkuriami ir perrašomi, atsikartoja skirtingais pavidalais ir skirtingose aplinkose. „Nuaidėdami“ per skirtingas medijas, tekstai virsta daugybiniais atspindžiais, kartojančiais vienas kitą ir kuriančiais nepabaigiamo, bet nieko nauja nesakančio murmėjimo išpūdį.

Mums tarsi ne tas pats, kokiomis priemonėmis, kaip ir kur skaitome bei patys kuriame tekstus, – bet apie tai dažniausiai kalbame kategorijomis *patinka / nepatinka* arba *patogu / nepatogu*, taip lyg sutikdami, kad atspindžiai galbūt nevienodi – tiesesni, kreivesni, blyškesni, – tačiau esmės tai nekeičia. Kokia tad yra ši esmė, kažkokio pirminio teksto idėja; ar jos apskritai esama ir ar besikartojantys atspindžiai vien daugina tekstus jų nekeisdami?

Kad bet kokia nauja komunikacijos priemonė keičia ir pačią komunikaciją, rodo tiek įvairios socialinių ir humanitarinių mokslų teorijos bei tyrimai, tiek paprasčiausia sveika nuovoka. Tačiau kaip tai vyksta? Ar pati medžiaga, suteikianti pavidalą žodžiams, gali keisti žodžių reikšmę arba ir pasakymo žanrą?

Visus šiuos klausimus tarsi eksperimentu galima užduoti per medijas keliaujančiam tekstui, žvelgiant pirmiausia į tai, kaip medija keičia jo santykį su laiku ir erdve, su kitais tekstais, kartu ir į tai, kaip medijos ypatumai veikia skaitymą. Taip atsargiai tikrinama prielaida, kad dauguma dalykų, kuriuos dažnai suvokiame kaip

priklausančius „vidinei“ ir „nekintamai“ teksto struktūrai, nemaža dalimi yra nulemti publikavimo pobūdžio – pro akis dažnai praslystančių materialiuju teksto aspektu.

Tekstas ir trys medijos

Kaip tokį tekstą galima rinktis kurią nors šiuolaikinių lietuvių esė, pavyzdžiui, Giedros Radvilavičiūtės, mat didžioji šių tekstų dauguma be didelių struktūros pokyčių perėjo visus tris etapus: *savaitraštis* → *internetas* → *knyga*. Štai „Teksto trauka“ oficialiai buvo publikuota penkis kartus: savaitraštyje *Šiaurės Atėnai* (2005)¹, savaitraščio *Šiaurės Atėnai* interneto svetainėje (2005)², Radvilavičiūtės esė rinkinyje *Šiąnakt aš miegosiu prie sienos* (2010 ir 2013)³ ir, išversta į anglų kalbą, rinktinėje *Best European Fiction 2010* (2010)⁴. Žvelgiant į trijose skirtingose erdvėse (laikraštis-savaitraštis, internetas, knyga) pasirodančius tekstus, verta pamąstyti, kaip šios trys medijos veikia parametrus, apibrėžiančius esė žanrą: santykį su istoriniu laiku, skaitytojo išitraukimą ir dalyvavimą, keistai atsirandantį ir vis stiprinamą autobiografiškumo išpūdį.

Laikraštis, publikuojamas periodiškai ir saugomas tik archyvuose (asmeniniuose, bibliotekų, paties laikraščio), numano stabilumą ir itin glaudų santykį su istoriniu laiku: numeris skirtas skaityti daugmaž tuo metu, kai yra išleidžiamas (iki išeinant kitam); stabilus ir ne itin lengvai kintantis maketas numano iš anksto daugmaž apskaičiuotą tekstų proporciją ir tematiką. Interneto svetainė, priešingai, su istoriniu laiku susaistyta mažiau, o jos gyvavimas – sunkiau apibrėžiamas: tekstai internete prieinami tol, kol palaikoma svetainė arba serveris, egzistuoja vienu metu ir lygiavertiškai su kitais toje erdvėje publikuotais tekstais. Tam tikra prasme ši erdvė irgi numano pastovumą, susijusį su išvaizda: paprastai aišku, koks yra svetainės dizainas, kaip atrodys joje publikuotas tekstas, kaip išsidėstys jo elementai (visa tai atitiktų laikraštinio maketo modelį). O iš istorinio laiko tekstą labiausiai ištraukia knyga: prie kitų jis įgrupuojamas pagal tam tikrą kriterijų (tema, autoriaus vardas) ir yra izoliuojamas, praranda santykį su užtekstine aplinka, tad didžiąja dalimi lieka prieinamas vien per knygos sudarymo principą.

Visos šios erdvės numano ir skirtingą skaitytojo elgesį bei tikslus: iš laikraščio bus labiausia tikimasi gyvos ir aktualios refleksijos; internete tekstas vis dar bus priklausomas nuo publikavimo vietos, bet kartu ir nuo paieškos sistemų, tad jo skaitymo tikslas ir auditorija galės būti vis įvairesni ir aktyvesni (pavyzdžiui, komentarais); knygoje jis labiausiai paklus arba intertekstinei skaitymo atminčiai (*skaičiau, patiko, noriu dar kartą*), arba bendrajam knygos sudarymo principui (*skaitau viską iš „Bernardinų“ / Navako apie laiškus / Parulskio bet ką*).

Kokie tekstų ypatumai išryškės, jei atsispirsime nuo minėtos Radvilavičiūtės esė ir jos variantų? Be skirtingo santykio su istorine erdve ir laiku, kuri apibrėžia teksto publikavimo vieta, bus svarbu „materialusis“ jų aspektas – skaitymo pertrūkiai (kur tekstas pertrūksta) ir ribos (kur baigiasi). Šių dalykų apžvalga leidžia konkrečiau kalbėti apie tai, kaip tekstą sąlygoja jo aplinka ir kaip pačios skaitymo operacijos nulemia, ką kokių tekstu vadiname.

Savaitraštis: lūžtantys tekstai

Galvojant apie laikraštį (čia – savaitraštį *Šiaurės Atėnai*), galima numanyti ne tik

santykį su istoriniu kontekstu: žinant laikraščio formatą ir maketą, iš anksto aiškus ir grafinis tekstų vaizdas – kaip jie segmentuojami, kaip atrodo puslapis, ar įterpiama nuotraukų ir pan. Ar toks išankstinis apibrėžtumas svarbus apibūdinant tekstą ir tekstų grupes, jei dauguma tekstų (nepriklausomai nuo autoriaus, žanro, tikslo) iš esmės atrodo vienodai? Radvilavičiūtės „Teksto traukos“ atveju laikraščio išvaizda ir maketavimas įgyja reikšmės būtent per tai, kaip valdo skaitytojo žvilgsnį, – ir čia svarbu tiek pats teksto išdėstymas (eilučių lūžiai, išdėliojimas puslapyje ir vieta laikraštyje), tiek jo skaidymas į dalis.

Šiaurės Atėnuose esė dalijama keliais būdais: pirmiausia tekstas išdėstomas trimis kolonėlėmis, tačiau dėl smulkaus šrifto eilutėse telpa iki 10 žodžių, priklausomai nuo ilgio. Didžiulis lapo formatas ir lape suspaustas tekstas kuria nesibaigiančio skaitymo įspūdį, tampa sudėtinga sekti vidinę teksto eigą: segmentavimas kolonėlėmis nesutampa su vidine (turinio) teksto segmentacija, tad vidinius lūžius papildo skaitymo metu atsirandantys „išoriniai“ eilučių ir kolonelių lūžiai. Atrodo, kad tekstas nuolat bėga žemyn ir dėl to pailgėja (daugiau eilučių, o kiekvienoje kolonėlėje vėl reikia judėti žemyn). Be to, tekstą ir pailgina, ir reikšmingai pertraukia rimtesnis lūžis – puslapiu, kai dalis teksto nukeliama į tolesnę leidinio vietą: „Nukelta į p. 4“⁵. Jis reikalauja kuriam laikui pertraukti skaitymą: tai nebe pauzė, kol akys automatiškai suras kitą eilutę, o naujos operacijos įsiterpimas – pagal kitas skaitymo taisykles (numeraciją) reikia surasti atitinkamą puslapį, kuriame istorija bus pratęsta.

Ties šiuo lūžiu skaitymas išsišakoja: galima arba perversti puslapius ir iškart ieškoti antrosios dalies, arba skaityti laikraštį iš eilės – taip į patį tekstą įsiterps kiti jo kaimynystėje esantys tekstai, ir jis pats liks fragmentiškas, egzistuojantis „tarp“ ir kartu į savo paties tarpus įsileidžiantis kitus. Ir čia svarbu, kad esė, kaip „skiriamasis“ *Šiaurės Atėnų* žanras, šiuolaikinės eseistikos suklestėjimo metu paprastai būdavo spausdinama būtent pirmajame puslapyje: taip maketas verčia pačius tekstus skaidytis, atsiverti, įtraukti kitus tekstus. Ir būtent toks fragmentiškumas, tik atsikartojantis kitame lygmenyje, – atvirumas išoriniam pasauliui, erdvei ir laikui, aktualijoms – siejamas su esė žanru.

Taigi nors tekstų segmentacija priklauso nuo išorinių veiksnių (pastovaus laikraščio maketo), matyti, kad kai kada būtent tokie išoriniai veiksniai lemia – ar bent jau gali prisidėti prie to, kaip suprantami tekstai ir žanrai (nors ir atrodytų, kad vadovaujamosi vien „vidinėmis“ jų ypatybėmis). Formalus tekstų fragmentiškumas, dalijant juos į kelias dalis ir verčiant skaitytojo žvilgsnį šokinėti puslapiiais, į skaitymo procesą įtraukia tekstus-kaimynus ir taip sustiprina teksto santykį su istoriniu laiku ir erdve – tarp esė fragmentų dažnai atsiranda pačiai esė nepriklausančių aktualijų (apžvalgos, komentarai), įtvirtinančių ją parašymo ir publikavimo kontekste, pastatančių ją, kaip rašė Gintaras Beresnevičius, „ant laiko ašmenų“. Tad būtent spaudoje ryškiau atsiskleidžia tokie eseistikos bruožai kaip, viena vertus, aktualumas, o kita vertus – vienadieniškumas. Bet abu šie bruožai kinta, vos tik laikraščio archyvas persikrausto į interneto erdvę – ir aktualią, ir, kartu, vienadienę.

Internetas: tekstai be praeities

Žinant, kokioje svetainėje tekstas bus publikuojamas internete, nesunku iš anksto nuspėti ir vizualų jo pavidalą – išdėstymo būdą, spalvas, struktūros ypatumus

(pavyzdžiui, galimybę komentuoti). *Šiaurės Atėnų* interneto svetainėje (pagal analizuojamų tekstų publikacijos datas remiamasi senąja, iki 2010 m. balandžio veikusia svetaine platformoje *Culture.lt*) būdavo pateikiami ne skenuoti tekstai, siekiant perteikti autentišką formą ir išvaizdą (kaip daroma, pavyzdžiui, virtualioje elektroninio paveldo sistemoje *Epaveldas.lt* ir ką galima pasirinkti naujosios *Šiaurės Atėnų* svetainės „PDF Archyve“), o surinktos ir į tinklalapius sukeltos žodinės jų išraiškos. Tai būdas ne perteikti kuo daugiau įmanomų teksto materialumo aspektų, bet skleisti vien semantinį lygmenį – kiek įmanoma vienodesniu, visiems prieinamu kodu. Tad jau iš anksto galima numanyti, kad šitaip pateikti tekstai, atsiję nuo pirminio savo pavidalo, bus orientuoti į sklaidą, sieks peržengti erdvės ir laiko ribas – ištįsti, neturėti aiškios pabaigos nei erdvėje, nei laike. Ir šitai kalbės apie kiek kitus dalykus, negu laikraščiu akcentuoti fragmentiškumas ir fiksuotas išdėstymas.

Tekstas šioje aplinkoje pateikiamas vientisas, nesegmentuotas nei kolonėlėmis, nei puslapiais. Grafiškai jis, kaip ir visi tekstai *Šiaurės Atėnų* svetainėje, apipavidalinamas pagal svetainės formatą (fono spalva, šriftas, tinklalapio išdėstymas). Tačiau hipertekstinis pobūdis nulemia jo paslankumą: puslapio-tinklalapio išmatavimai kinta priklausomai nuo kompiuterio ekrano dydžio, ir netgi tinklalapį išsisaugojus bei atidarius kitame kompiuteryje, dydis automatiškai pasikeičia. Čia hipertekstas, kaip iš anksto kodifikuota tvarka, priartėja prie iš anksto pamatuoto maketo (kaip laikraštyje): hipertekstinis išdėstymas užrašomas kodu ir kiekvienąsyk „atliekamas“ pagal duotus parametrus, o tekstas kaskart paskirstomas iš naujo. Rezultatas: priklausomai nuo ekrano dydžio, pailgėja eilutė ir akys turi judėti viena linija bent kelis kartus ilgiau nei skaitant laikraštį. Be to, pagal platformos *Culture.lt* grafinį dizainą tekstas išdėstomas itin tankiai, tarpai tarp eilučių labai smulkūs (nedidėja net didinant šriftą), nėra kai kurių tekstą vizualiai skaidančių ženklų (pavyzdžiui, ilgųjų brūkšnių), tad pastraipos tampa platesnės (horizontaliai), nei yra ilgesnės (vertikalčiai). Ir kuo didesnis ekranas, tuo jos plati – tarsi skaitytume pasuktą pergamento ritinėlį. Visa tai kuria teksto nepabaigiamumo ir neapibrėžtumo įspūdį: jis tęsiasi tiek į dešinę, tiek apačion ir atrodo esantis pajėgus užpildyti beveik bet kokio dydžio ekraną.

Tačiau į apačią tekstas tįsta ne vien dėl to, kad kompiuteryje tekstą skaitome slinkdami žemyn. Visoje platformoje *Culture.lt* būta galimybės iškart po teksta rašyti komentarus, tad tekstai nuolat augo ir kito – ir net išsaugojus tinklalapį kompiuteryje, tai niekada nebūdavo „galutinis“ variantas, nes per paieškos sistemą tekstus galėdavai rasti ir pakomentuoti net po keletą metų nuo publikavimo datos⁶. Štai po Radvilavičiūtės esė „Storoji Margarita, Ilgasis Hermanas ir kitos poros“⁷ internete paliktas komentaras, tikslinantis ten minimo restorano pavadinimą:

Šis komentaras randa kelią į kitą pačios Radvilavičiūtės tekstą:

Po viena sena mano esė apie Estiją ir apie bestijas *Udrelis* rašo, kad tekste minimas Talino restoranas iš tikrųjų vadinasi ne „Garlic“, bet „Baltazaras“, ką, jis spėja, mano estų kraujo draugė pamiršo. Nepamiršo. Ir aš nepamiršau. Tiesiog minimo pavadinimo reikėjo dėl česnako (*garlic* – angl.) ir neūžaugos (*karlik* – rus.) sąskambio, kad būtų aišku, kaip juokingai estai kuria naujas prasmes aspiruodami skardžiuosius priebalsius. „Baltazarą“ – paaukojau. Tas žmogus preciziškai demaskavo netikslią detalę. Netiksli detalė kada nors gėdingai demaskuoja autorių. Aš atsiprašau. (Ypač – Baltazaro.) Daugiau taip nedarysiu.⁹

Akivaizdu, kad esė „apie Estiją ir apie bestijas“, kurią mini Radvilavičiūtė, – tai ne popieriniuose *Šiaurės Atėnuose*, o internetiniame jų variante pasirodęs tekstas, kurio komentaras – dabar jau kitame tekste užfiksuota, tad nebeatsiejama, pirmojo dalis. Ir šitaip skaitytojų prierašai virsta integralia pačių tekstų dalimi, šiuos atveria – iš skaitytojo tampama potencialiu rašytoju, tam tikra prasme netgi bendraautoriumi.

Kartu skaitytojų komentarai išryškina konkrečią skaitymo strategiją – prisieja tekstą prie auto/biografinio, faktografinio diskurso. Dažnai po tekstais išdygsta anonimas „ekspertas“, besiskelbiantis pažįstas autorių „realiame gyvenime“ ar neva atpažįstantis aprašomą situaciją ir mėginantis atskleisti viską „kaip buvo“:

Tad dalyvaujantis skaitytojas gali ne tik įsijungti į tekstą kaip jo dalis. Jis taip pat savavališkai stiprina ryšius su užtekstine tikrove, aktualizuoja auto/biografinio skaitymo kelią – ir būtent be šio kelio, fikcinę plotmę savitai jungiančio su faktografinė, esė virstų tiesiog dar vienu grožinės prozos žanru.

Būtent internete eseistika atgyja kitokiu būdu nei, pavyzdžiui, spaudoje. Paprastai toks „gyvumas“ suvokiamas kaip teksto turinio ypatybės – reakcija į istorinį laiką ar nuorodos į tikrovę. Tuo tarpu čia tekstus atveria pati medija, skatindama į kūrimą įsitraukti skaitytojus. Internete apskritai nyksta tekstų istoriškumas ir lokalumas: kadangi portale *Culture.lt* išsitemko net trys savaitraščiai, tarp jų būdavo galima nardyti pirmyn ir atgal, taip sustiprinant jungtis tarp skirtingų skirtingos istorijos, struktūros ir ideologijos leidinių. Perkant/skolinantis laikraštį, dažniau turbūt žinoma, kurio norima – *Šiaurės Atėnų* ar *Literatūros ir meno*, kartais ribotas ir pasirinkimas, o štai internete šiuos leidinius skiria tik keli mygtuko spustelėjimai (taip peržengiami erdvės barjerai); prieinami visi portalo gyvavimo metu įkelti numeriai (taip peržengiami laiko barjerai); įmanoma netgi bendra straipsnių paieška visame portale (taip peržengiami išsyk ir erdvės, ir laiko barjerai).

Taigi tokia teksto publikacija internete, kokia buvo senojoje *Šiaurės Atėnų* svetainėje, yra dvejojo pobūdžio. Viena vertus, tekstas čia virsta nuolatinu performansu: atvertas viename kompiuteryje, jis bus vienokio atspalvio, dydžio, lietuviškais rašmenimis, atvertas kitame – kitos spalvos, kito dydžio, o gal dar ir su hieroglifais. Čia aiškiausiai skleidžiasi efemeriška teksto prigimtis ir nuolatinis jo kismas. Ir kartu tai bene vienintelė vieta, kur galima užfiksuoti paprastai žodžiu ir kitoje plotmėje artikuliuojamą teksto recepciją ir aptarimą (komentarų); maža to, tiek senojoje, tiek naujojoje *Šiaurės Atėnų* svetainėse jie fiziškai virsta teksto dalimi, jį išplečia, leidžia pratęsti. Šitaip esė internete nustoja tokio „fizinio“ fragmentiškumo, kokį turėjo spausdinama laikraštyje. Ir kartu įgyja beveik „fizinį“ daugiabalsiškumą, vienoje teksto erdvėje jungiantis skirtingiems autorių, kalbėtojų, pasakotojų balsams, ir kaskart performatyviai įteisinant skirtingą balsų derinį.

Knyga: tekstų grandinės

Galiausiai, būtent knygoje dažniausiai paneigiami arba kaip tik įcementuojami teksto efemeriškumas, atvirumas, performatyvumas ir kiti jo kismą lemiantys dalykai. Rinkinyje tarp tekstų formuojasi linijinio pobūdžio ryšiai, jungiantys po vienu viršeliu sudėtus tekstus, ir šitaip jie ima užsiverti išoriniam kontekstui, istoriniam laikui ir erdvei. Taip dingsta tiek jų fragmentiškumas, akcentuotas laikraštyje, tiek

daugiabalsiškumas, išryškėjęs internete.

„Teksto trauka“ esė rinkinyje *Šiņnakt aš miegosiu prie sienos* – pati pirmoji, ir tai iškart verčia galvoti apie knygos sudarymo principą: akivaizdu, kad jis ne chronologinis, nes bent vienas tekstas – „Ilgas pasivaikščiojimas ant trumpo molo“ – periodikoje buvo publikuotas anksčiau (2005-02-05). Chronologijos ženklų, kurių paprastai galima tikėtis rinktinėse ar rinkiniuose, knygoje apskritai nėra; lieka tik tos nuorodos į įvykius, kurias galima išskaityti pačiuose tekstuose (pavyzdžiui, knygų mugės ir festivaliai).

Teksto segmentacija „stabili“ – jį standartiškai (kaip knygai) dalija eilutės ir puslapiai. Eilutėse vidutiniškai telpa po 7–9 žodžius. Įdomu, kad eilučių lūžiai beveik identiška sutampa su laikraštinės „Teksto traukos“ eilučių lūžiais, o sutapimo efektas dvejopas – ir panašumo, ir skirtumo. Atsižvelgiant į knygos formatą, apytrumpės eilutės (tai paryškina platokos paraštės, stambesnis šriftas) nulemia, kad jos perskaitomos lyg ir greičiau, tačiau pats tekstas ištišta apačion, kiek pailgėja – ir tai prisideda prie bendrai knygos akcentuojamo linijškumo.

„Žemyn bėgantis“ skaitymas tekstą knygoje tarsi priartintų tiek prie laikraščio kolonėlės, tiek prie interneto tinklalapio, bet juos skiria erdvinė teksto organizacija: laikraštyje jis užpildo puslapį, iš pradžių bėga žemyn, tuomet – peršoka į šoną ir vėl žemyn. Laikraštinėje segmentacijoje išoriškai atsiranda trys vertikalios dalys, modeliuojančios tekstą kaip substanciją, turinčią užpildyti apibrėžtą erdvę (tuo tai primena hipertekstą – tik šiame erdvė nėra segmentuota, veikiau tolydi, tekstą ne skaidanti, o ištempianti). Tuo tarpu knygoje veikia tik „vienos kolonėlės“ tipo skaitymas – žemyn, gana greit judant eilutėmis. Net ir lūžiai ties puslapiais skaitymo nesutrikdo: knygoje jie įprasti, o čia, kaip ir skaitant dažną prozos tekstą, verčiama automatiškai, veik be reikšminio krūvio.

Toki beveik nestabdomo skaitymo išpūdį stiprina dar ir tai, kad abiejuose Radvilavičiūtės rinkiniuose nėra papildomų, įsiterpiančių elementų. Tuo tarpu tiek laikraštyje, tiek internete į juos paprastai dedamos kokios nors „teminės“ nuotraukos, patį tekstą papildo tai epigrafas, tai parašymo data. Šitaip dar labiau pabrėžiamas rinkinio „linijškumas“: vienintelė svetimų tekstų kaimynystė ir sandūros vieta yra ten, kur baigiasi vienas ir prasideda kitas. Būtent tokį judėjimą steigia ir pats knygos turinys: nors rinkinio koncepcija turėtų leisti skaityti ne iš eilės, čia eiliškumas, priešingai, pabrėžiamas įvairiausiais būdais – plėtojamais motyvais (pavyzdžiui, vienoje esė pasakotoja tik susiplėšo kojine¹¹, kitoje – kojinės akis jau smarkiai nubėgusi¹²), bendru visos knygos siužetu (per visą rinkinį pasakotojos išvaizda progresyviai prastėja, o paskutinėje esė ji miršta).

Tokia tekstų kaimynystė vis dar yra tik galima, pasirinktinė – nebūtina skaityti visko iš karto arba paeiliui. Tačiau kadangi būtent per ją kuriasi antrinė, visą tekstą vienijanti plotmė („siužetas“), taip dar labiau sustiprinamas linijinis skaitymas. Būtent taip – pašalinant iš teksto svetimus intarpus, sujungiant jį, išlyginant fragmentiškumą – nutrinamas ir jo individualumas: skaitant visą rinkinį paeiliui, tekstai ima kartotis, sunku prisiminti, kuris jų apie ką. Naikinant tekstų savarankiškumą ir jungiant juos į pasakojimo grandinę, jie užveriami tiek individualizuojančiam skaitymui, tiek istorinio laiko matmeniui ir taip pasislenka į visišką fikcijos pusę: siužetas kaip bendra knygos

logika virsta tekstų grandinei užmetama grandine.

Antra vertus, tekstų stabilumas knygoje veikia kiek kitaip nei laikraštyje ar internete: nors esama išankstinio maketo, numatančio, kaip atrodys knyga, jos puslapiai ir tekstai juose, toks išankstinis stabilumas visuomet „tuokartinis“. Kiekviena knyga gali turėti vis kitokią maketą, tad tekstai – kitaip atrodyti ar būti kitaip išdėstyti (pavyzdžiui, solidaus formato Donaldo Kajoko *Lietaus migla Lu kalne* vs. veikiau suvenyriniai Rimvydo Stankevičiaus *Diktantai sielai*). Šitaip būtent knygoje tekstas mažiausiai priklauso nuo pačios medijos pobūdžio ir pasiduoda kaitai, kad ir „tuokartinei“. Jis mažai tesusijęs tiek su publikavimo vieta, tiek laiku, tiek pobūdžiu, yra izoliuotas – nenumano nei kitų tekstų, nei kitų balsų dalyvavimo. Bene vienintelis jo saitas su kontekstu – tai galimybė prisišaukti intertekstinę atmintį, t. y. funkcionuoti kaip suvenyrui-atsiminimui, vertingam vien dėl sentimentu. Ir tik kaip suvenyras, jei bus prisimintas jo ankstesnio publikavimo kontekstas ir istorija, jis gali išlaikyti tam tikrą atvirumą ir perskaitymo keliaplaniškumą. Priešingu atveju tai tebus pavienis tekstas, nelabai tesisiejantis su esė kaip su gyvybingo ir subjektyvaus kalbėjimo praktika.

Atrodytų, kad teksto šuolis per keletą medijų tiesiog verčia jį aidėti ir nepabaigiamai kartotis. Tačiau čia labai patogu pamąstyti, kokie teksto aspektai išryškėja kiekvienos kartotės atveju. Aptarta teksto(-ų) kelionė rodo, kaip tokios kategorijos kaip socialumas ar meniškumas yra įrašytos ne vien tekste, bet ir būde, kuriuo jis pateikiamas. Ir įrašytos ne vien idėjiškai, „iš anksto“ – jos apčiuopiamos pačioje technologijoje, formaliuose ir netgi visiškai materialiuose medijos aspektuose.

Iš to, kaip „Teksto trauka“ pateikiama popieriniame savaitraštyje *Šiaurės Atėnai*, galima išskaityti keletą dalykų. Struktūriškai ir ypač hierarchiškai organizuota jo erdvė (pirmasis puslapis tam tikru laikotarpiu visuomet būdavo skirtas esė) numano ir tam tikrą tikrovės bei teksto vaizdą: į priekį iškeliamas autentiškas ir suasmenintas, be to, meniškai itin įtaigus kalbėjimo būdas. Tekstų heterogeniškumas ir fragmentiškumas atliepia patį savaitraštį, kuris pateikia „kasdienybės“, „gyvenimo“ fragmentus koliažo principu, – čia kiekvieną gabaliuką reikia skaityti pagal savo taisyklės. Tai akivaizdu prisimenant *Šiaurės Atėnų* istoriją: pirmaisiais Nepriklausomybės metais jame buvo spausdinama daug partizanų, tremtinių, nuo sovietinio režimo nukentėjusių žmonių liudijimų ir ši trauminė-istorinė atmintis savitai derėjo su kai kada beveik avangardistiniais savaitraštyje spausdintais kalbiniais ir tekstiniais eksperimentais.

Peršokęs į internetą, tekstas atsiduria kitoje aplinkoje: visi tekstai čia įforminti vienodai, dingsta tiek jų hierarchija, tiek „vienetiškumas“. Viena vertus, tai didina tekstų savarankiškumą: jie atsiplėšia nuo aplinkos, gali skliti tiek erdvėje, tiek laike, bet kartu, būdami suvienodinti bent jau „materialiaja“ (kiek taip galima sakyti apie „skaitmenybę“) prasme, ir vienas kitą pakeisti. Antra vertus, toks suvienodinimas iškalbingas teksto sampratos aspektu: šis suvokiamas kaip kažkas, ką galima perduoti ir išlaikyti netgi gan primityviomis priemonėmis, visus tiražuojant tuo pačiu būdu. Toks tekstas yra atsietas nuo pirminio savo konteksto, nuo fizinio aspekto – tarsi nėra jokio skirtumo, iš kur ir iš kada kiekvienas tekstas ateina; pasitikima nematerialiu (idealiu? abstrakčiu?) jo išikūnijimu į skaičiais sugeneruotą formą. Žvelgiant į tai, kad tik ties kai kuriais tekstais užsimezga keliašimtinių komentarų diskusijos, galima galvoti, jog vis dėlto įmanoma perduoti ir keistis kažkokiu nei nuo materijos, nei nuo

pradinio konteksto nepriklausomu teksto lygmeniu, - tačiau nuolatinis siekis komentarais suteikti jam laiko matmenį, „prisegti“ prie konkrečios situacijos (namų darbų, autoriaus „tikrovės“ ir pan.) verčia tai permąstyti. Galbūt vis dėlto bevardėje ir belaikėje interneto erdvėje kaip tik ir siekiama viską sužymėti (skaitytas knygas, matytus filmus, aplankytas vietas ar tiesiog nuotraukas, kuriose esi), o iš tiesų pasižymėti ir rasti vietą sau pačiam(-iai)¹³.

Mažiausia galimybių taip pasižymėti lieka knygoje - rinkinyje, kuris imamas suvokti kaip apskritai bet kokių tekstų archyvas (pavyzdžiui, paskutiniai Sigitos Parulskio rinkiniai). „Teksto trauka“ rinkinyje tampa įvadiniu tekstu, o būdama pradžia, ji automatiškai yra susaistoma su bendrąja struktūra - viduriu ir pabaiga. Vidinės jungtys (taip pat ir teksto turinio) tekstą susaisto ir įtvirtina - taip sukaustoma buvusi paslanki, į gyvą laiką orientuota jo forma. Ir čia jis tampa tiek uždara imanentine struktūra, tiek metodologinių operacijų lauku, pavaldžiu skaitymui ir žaidimams, bet nebe tokiu laisvu keisti formą ir išvengti įtvirtinimo skaitymu.

Kiek tokie pamąstymai praverčia galvojant apie konkretų literatūros žanrą - lietuvių esė? Pirmiausia, žvelgiant į skirtingus publikavimo būdus, galima apčiuopti, kaip formuojasi tokie jai priskiriami bruožai kaip fragmentiškumas, daugiabalsiškumas. Tai ne vien pačių tekstų ypatybės, bet ir medijos specifika (aiškūs apimties reikalavimai pagal laikraščio maketą, komentarus leidžianti tinklalapio struktūra), ir ji susijusi ne tik su formaliaisiais dalykais, bet ir su skaitytojo atliekamais skaitymo veiksmis. Kitoks teksto išdėstymo būdas, kitoks santykis su kontekstu kreipia skaitymą vis kita linkme - į teksto lūžius ir kaimynystę popierinėje periodikoje, į galimybę „prisirašyti“ prie paskiro teksto internete, į konkrečių tekstų tarpusavio sąsajas knygoje. Kiekvienu atveju išryškės kitoks eseistikos bruožas - fragmentiškumas ir reakcija į „kasdienybę“, nuolatinis kismas ir plėtimasis, auto/biografiškumas, galiausiai konkretaus autoriaus stilius. Ir kiekvienu atveju šie bruožai reikšis per vis kitaip veikiančias medijas, kurios prisideda tiek prie žanro suvokimo, tiek prie jo artikuliavimo.

Ir nors aiškių išvadų apie žanrą tikėtis nedrąsu, pamąstymai apie šiuos medijomis šuoliuojančius tekstus, su visais paradokais ir akligatviais, verčia nuolatos prisiminti, kad mintys, turinys, tema, struktūra, istorija, kontekstas, komunikacijos būdas nuolat dalyvauja mūsų kalbėjime taip, kaip mums net sudėtinga įsivaizduoti.

¹ Giedra Radvilavičiūtė, „Teksto trauka“, in: *Šiaurės Atėnai*, 2005-07-23, Nr. 758, p. 1, 4.

² Giedra Radvilavičiūtė, „Teksto trauka“, in: *Šiaurės Atėnai*, 2005-07-23, Nr. 758, in: http://www.culture.lt/satenai/?st_id=4193, (2012-09-21).

³ Giedra Radvilavičiūtė, „Teksto trauka“, in: Giedra Radvilavičiūtė, *Šiņnakt aš miegosiu prie sienos*, Vilnius: Baltos lankos, 2010, p. 7-21.

⁴ Giedra Radvilavičiūtė, „The Allure of the Text“, translated by Darius James Ross, in: Aleksandar Hermon, ed., *Best European Fiction 2010*, Champaign, London: Daleky Archive Press, 2010, p. 178-191.

⁵ Giedra Radvilavičiūtė, „Teksto trauka“, in: *Šiaurės Atėnai*, p. 1.

⁶ Vienas iš linksmesnių pavyzdžių – moksleivių komentarai prie keleto metų senumo eseistikos tekstų, akivaizdžiai rastų per *Google* paiešką ruošiant namų darbus: „gal kas tjurit ese is satrijos raganos „sename dware“?atsiuskit jei galite“ (spirgizzz, [komentaras straipsniui: Elena Baliutyte, „Apie esė“, in: *Literatūra ir menas*, 2003-0-03, Nr. 2931], in: *Literatūra ir menas*, 2006-05-29, in: http://www.culture.lt/lmenas/?st_id=1523, (2012-09-23); „Gal man taip pat gautumete atsiusti esė apie „Hamleta“, nesvarbu kokia tema, bet kad kas nors panasaus... didelis aciū is anksto...:)“ (11okas, [komentaras straipsniui: Elena Baliutyte, „Apie esė“, in: *Literatūra ir menas*, 2003-01-03, Nr. 2931], in: *Literatūra ir menas*, 2004-11-21, in: http://www.culture.lt/lmenas/?st_id=1523, (2012-09-23); ir daug kt.

⁷ Giedra Radvilavičiūtė, „Storoji Margarita, Ilgasis Hermanas ir kitos poros“, in: *Šiaurės Atėnai*, 2003-03-01, Nr. 642, in: http://www.culture.lt/satenai/?st_id=1618, (2012-09-23).

⁸ udrelis, [komentaras straipsniui: Giedra Radvilavičiūtė, „Storoji Margarita, Ilgasis Hermanas ir kitos poros“, in: *Šiaurės Atėnai*, 2003-03-01, Nr. 642], in: *Šiaurės Atėnai*, 2003-03-01, in: http://www.culture.lt/satenai/?st_id=1618, (2012-09-23).

⁹ Giedra Radvilavičiūtė, „Ir nepadės niūrus išžiūrėjimas į veidus“, in: *Literatūra ir menas*, 2003-05-02, in: http://www.culture.lt/lmenas/?st_id=2306, (2012-09-23).

¹⁰ nuobodu ir kartojasi, [komentaras straipsniui: Giedra Radvilavičiūtė, „Notarų kontora“, in: *Šiaurės Atėnai*, 2007-11-10, Nr. 868], in: *Šiaurės Atėnai*, 2009-09-01, in: http://eia.libis.lt:8080/archyvas/viesas/20101122015847/http://www.culture.lt/satenai/?leid_id=868&kas=straipsnis&st_id=15546, (2013-02-13).

¹¹ Giedra Radvilavičiūtė, „Ilgas pasivaikščiojimas ant trumpo molo“, in: Giedra Radvilavičiūtė, *Šiņnakt aš miegosiu prie sienos*, p. 41.

¹² Giedra Radvilavičiūtė, „Pacientė Nr. 27*“, in: Giedra Radvilavičiūtė, *Šiņnakt aš miegosiu prie sienos*, p. 154.

¹³ Čia iškalbingas beveik po 8 metų tekstą „pažymėjęs“ komentaras: „Čia buvau aš“ (Dikabro, [komentaras tekstui: Giedra Radvilavičiūtė, „Privalomi parašyti tekstai“, in: *Literatūra ir menas*, 2003 03 28, Nr. 2943], in: *Literatūra ir menas*, 2011-03-09, in: http://www.culture.lt/lmenas/?st_id=2056, (2012-09-23).